

Török háborúk, spanyol hírek

A hír útja és olvasója a Spanyol Királyságban a kora újkorban

Az elmúlt évek során nagyot lépett előre az információáramlás történetének kutatása. Ám hajlamosak vagyunk megfeledkezni arról, hogy az ezredforduló előtt már nagynevű történészek, irodalomtörténészek és nyelvészek is kiváló eredményeket értek el ezen a téren. Sőt előttük már sokkal korábban elkezdték gyűjteni, leírni és értelmezni azokat a dokumentumokat, amelyek e témához forrásként szolgálhattak.¹ Így van ez a kora újkori Magyarország történetének egyik nagyon speciális fejezete, a törökellenes háborúk esetében is.

E korszak egyedi típusú forrásai – az úgynevezett hungarikák – már a 19. század közepe óta az érdeklődés homlokterében álltak. Elég Apponyi Sándor gróf négykötetes, nyomtatott² – jóval később egy kéziratos ötödikkal is kiegészülő³ – annotált bibliográfiájára hivatkozni, amely a forráscsoport névadójául is szolgált. Említhetjük a Fővárosi Könyvtár tudós bibliográfus-történészének, az egyik koncentrációs táborban elpusztított Kelényi B. Ottónak Budapesttel kapcsolatos munkáit is,⁴ de folytathatnánk a korántsem teljes felsorolást Rózsa György vedutákra vonatkozó munkáival,⁵ Hubay Ilona röplap-bibliográfiájával⁶ vagy a főváros múzeumának könyvtárában található anyag katalógusával.⁷ Nem is szólva a különféle évfordulókra megjelentetett gyűjteményes, forrásfeltáró kiadványokról.

Számos értékes és szép korabeli dokumentum is fellelhető könyvtárainkban, ami mutatja a spanyol közvélemény érdeklődését a hazánkban folyó események iránt, egészen 1526-tól kezdve csaknem a karlócai béke idejéig. Még „kincsekkel” is büszkélkedhetünk. Ilyen például a Budapesti Történeti Múzeum könyvtárában őrzött, unikumnak számító kéziratos díszkötet,⁸ az Országos Széchényi Könyvtár gyűjteményében lévő, Habsburg Máriának édesanyja által írott levél 1528-as közlé-

1 Gondolok itt Hajnal István történészre, Várkonyi Nándor művelődéstörténészre, Thienemann Tivadar germanista irodalomtörténészre. R. Várkonyi Ágnes történészprofesszorról sem feledkeztünk meg, aki úttörő munkájával a magyar egyetemi oktatás kereteibe beillesztette ezt az újfajta kutatási ágat.

2 Apponyi, 1903, 1927. (Ez utóbbi kiadását már a gróf halála után Dézsi Lajos professzor szervezte meg.)

3 Salgó, 1995. 37. (A több mint 438 mű bibliográfiai leírását Kádár Jolán és dr. Vekerdy József készítette el.)

4 Kelényi, 1935; Kelényi, 1936.

5 Rózsa, 1963.

6 Hubay, 1948.

7 Hanny, 1999.

8 „Academia Poetica...” Valencia, 1686. Erről lásd Karl, 1937; Mas, 1991; Hanny, 2002; Barreda, 2005.

se,⁹ a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjteményének értékes – bár több példányban is ismert – amszterdami nyomtatványa a budai zsidó hitközség állítólagos segélykérő levelével,¹⁰ vagy Sebastian Armendariz két címlappal is rendelkező kiadványa.¹¹

Szerencsére külföldi könyvtárakban is mód nyílt a kutatómunkára, leginkább német nyelvterületen. Ugyanakkor mintha feledésbe merültek volna a korábbi gyűjtemények, és méltatlanul háttérbe szorult volna a magyarországi könyvtárakban található anyag. Néhány Magyarországon megjelent munka sajnos arról tanúskodik, hogy íróik nem igazán ismerték ezeket a gyűjteményeket, és nem nagyon kutatták a magyar könyvtárak vonatkozó állományát. Meggyőződésem, hogy a magyar anyag vizsgálata – bár természetesen számszerűleg jóval kisebb, mint amennyi a külföldi gyűjteményekben található – jó eredményekkel kecsegtet. Végül is ugyanolyan következtetésre juthatunk ezek feltárása során, mint amilyenre a külföldi kutatók a saját országuk könyvtári és levéltári anyagainak áttekintésével. Mondhatjuk nyugodtan, hogy a magyar gyűjtemények mintegy reprezentálják „a cseppben a tengert”.

A Magyarországon vizsgálható dokumentumtípusok és műfajaik egyaránt vegyesek. Ez részben a gyűjtés nem tudatos voltának, illetve a gyűjteményeket létrehozó emberek társadalomban elfoglalt helyének, műveltségének, önálló érdeklődési körének, de akár nyelvtudásának is betudható. Alább megkísérlem a spanyol nyelvű kiadványok széles spektrumát vázolni témák, műfajok, kiadási helyek és kiadók szempontjából. A dokumentumtípusok megoszlás szerint: 1. újságok, újságlapok, periodikák (*noticias*); 2. levél- és egyéb másolatok (*copias*); 3. naplók (*diarios*), beszámolók (*relaciones*), jelentések (*avisos*); 4. országismereti és történeti művek és ezek más nyelvből való fordításai; 5. költemények (*romances*, *dialogos*); 6. színművek (*comedias*).

Információs csatornák Európában és Spanyolországban

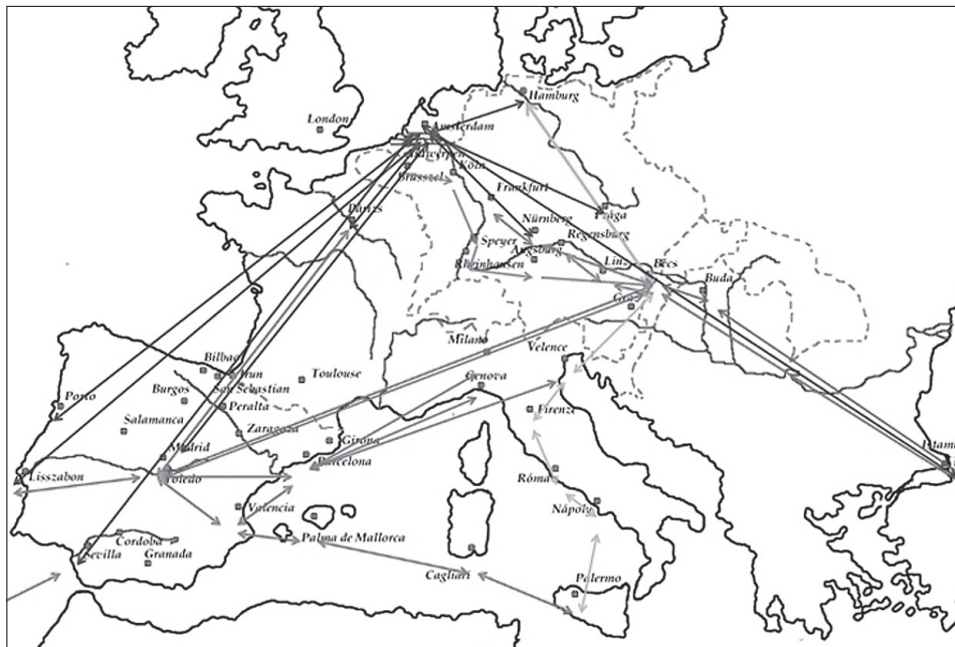
Európában a 17. századra nagyon sok hírt gyűjtő, hírt nyomtató, hírt közvetítő központ alakult ki, melyek a korabeli – de talán a mai – értelemben is nevezhetők nagyvárosoknak (1. ábra). Ennek alapján a nyomtatott hírterjesztést tekinthetjük városi jelenségnek.¹² Magától értetődő módon leginkább a keresztény világ és a császári udvar hírei terjedhettek gyorsabban (itt állt rendelkezésre a legkiforrottabb közvetítő rendszer), de az igazán fontos információk és a pletykák nem maradtak rejtve. A harmincéves háború idejére ugyanis már rendelkezésre állt egy jól működő információs hálózat. A nagy és legrégebbi hírgyártó és -forgalmazó központok a német-római császárság területén alakultak ki, illetve fontos városai voltak még Németalföld, Ausztria és a Spanyol Királyság területén is. Az egyes városok ösz-

⁹ „Castillo inexpugnable...” Burgos, 1528. Erről lásd Hanny, 2005.

¹⁰ „Pizarro Oliveros: Cesareo Carro Triumphal...” Cordoba, 1687. Erről lásd Kohn, 1887; Hanny, 2012.

¹¹ Armendariz, 1686. Erről lásd Hanny, 2013. 217.

¹² Etényi, 2004. 47–48.

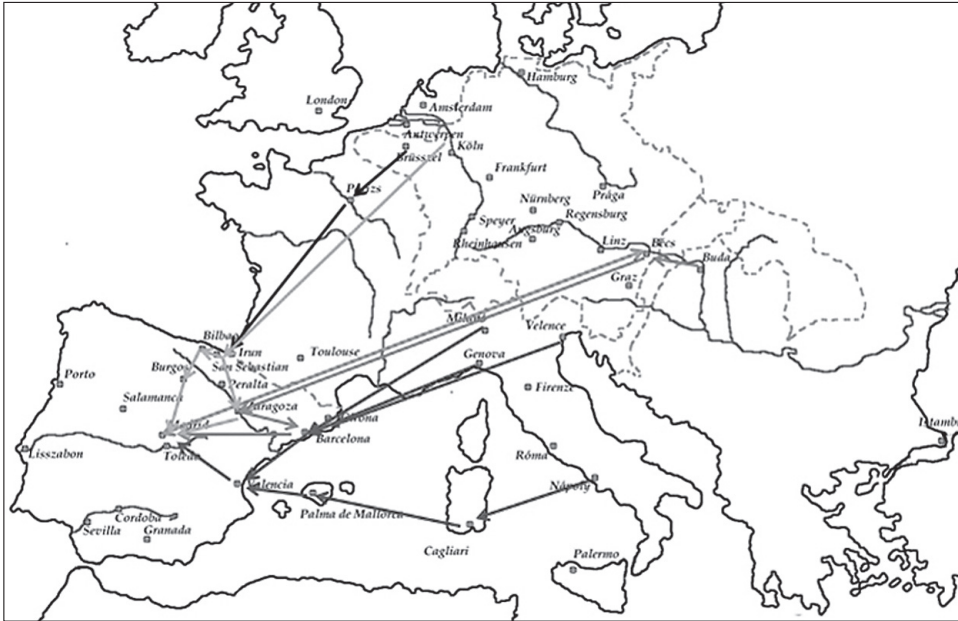
1. ábra. A híráramlás legfontosabb útvonalai

szeköttetésben álltak, illetve specializálódtak bizonyos területekről származó hírek gyűjtésére és terjesztésére.

Hubay Ilona 1940-ben elemezte egy ismert német hetilap, az „Aviso 1609” történetét. Megállapította, hogy a korabeli postaközlekedési útvonal mentén, amely az Antwerpen–Brüsszel–Köln–Speyer–Rheinhausen–Augsburg–Bécs összeköttetést biztosította, csaknem minden városban volt nyomdahely. Közöttük a legismertebb Augsburg,¹³ de Frankfurt – könyvkiadásával és évenkénti könyvvásáraival – szintén előkelő helyet foglalt el a sorban. A Duna mentén, amely szintén Európa egyik fő közlekedési útja, az ütőér szerepét a Bécs–Linz–Regensburg útvonal látta el.¹⁴ A fő központok Itáliában Róma, Velence, Firenze, még délebbre Nápoly. Ezek a városok tartották a hírósszeköttetést, ezt a dokumentumok alapján bizonyítani lehet. Németalföldön talán még Antwerppennél is jelentősebb központ volt Amsterdam. Sok nyomdával rendelkezett, és fontos szerepet játszott a Spanyolországból menekültek, elsősorban a szefárd (vagy más néven portugál) zsidók életében. Szoros összeköttetése volt a Spanyol Királysággal és az északi európai nagyvárosokkal is. A korban jól ismert és jól szervezett császári postaszolgálat az egész földrészt átszelő, kelet (például Isztambul) felé is mutató kapcsolatot tett lehetővé a fent felsorolt városok, valamint például még Nürnberg, Hamburg, Prága, de Párizs, Madrid,

13 Hubay, 1940. 128.

14 Rákóczi, 2011b. 276. 9. jz.

2. ábra. A hír útja Spanyolországba

Sevilla és a Portugál Királyság városai felé is. A híreket terjeszthették még egyéb vízi közlekedési útvonalak segítségével (például a Duna, Rajna, Szajna, Loire vonalán).

Spanyolországba a hírek több útvonalon is eljuthattak. Milánóból, Genovából, Velencéből az európai és a Mediterráneummal kapcsolatos események hírei Barcelonába, onnan Valenciába, illetve Nápoly felől Mallorcán át egyenesen Valenciába. Innen kerültek Madridba, ahonnan tovább vagy eredeti kiadvány, vagy utánnymás formájában jutottak. Madrid a hírforgalom szempontjából szerencsés helyzetben volt, mert egyenesen Bécs, Németalföld, Itália, Franciaország és Portugália felől szerezhette be a tudósításokat. Az országba bejutott hírek nagy része végül mindenképpen a fővárosba érkezett meg.

Egy másik információs csatorna a Brüsszel–Párizs–Madrid vonal volt, amelyen keresztül a németalföldi, illetve az észak-európai hírek érkeztek. Flandriából a híreket a San Sebastian–Bilbao–Burgos, illetve a San Sebastian–Zaragoza útvonalon szerezhették be. Zaragozába havonta legalább három alkalommal érkeztek hírek Flandriából, amint ezt a sevillai egyetem régi nyomtatványainak gyűjteménye is tanúsítja.¹⁵ San Sebastian jelentős központtá vált azért, hogy itt találkoztak azok a kereskedő- és postaútvonalak, amelyek Irúnnaál léptek spanyol földre. Madrid és Bécs közvetlenül is kapcsolatban volt egymással. Buda alól bizonyos hírek Bécs érintésével – általában némi késéssel – Zaragozán át Barcelonába érkeztek meg, s onnan kerültek a fővárosba (2. ábra).

¹⁵ Baena Sánchez, et al., 2008.

3. ábra. A „Hírlapárus”, kínlatában Buda ostromképeivel

A hír eljuttatásának módja a nyomdászhoz vagy a kiadóhoz – szintén – majdhogynem uniformizált volt. Újságlevelezők, peregrinus diákok, zarándokok, diplomaták, illetve az egyes udvarokban hivatalosan, kíséretként tartózkodó személyek egyaránt szolgálhattak a hír forrásaiként. Ugyanakkor jól szervezett „kiküldött tudósító” hálózatokról is tudunk Németországban és Spanyolországban is.¹⁶ A híreket a nyomtatott újságlapok is „szállították” egyik országból a másikba. Nem szokatlan, hogy egy német újságból származó hírt olasz, spanyol vagy francia nyelven ismerünk meg, de ez esetleg fordítva is előfordulhatott. A hírlapokat, avizókat, relációkat, képes tudósításokat ebben az időben már hivatásos rikkancsok is terjesztették, árusították (3. ábra).¹⁷

A megjelenési hely legtöbbször a kiadvány minőségét is meghatározta. Királyi nyomdai minőségtől a zugnyomdai kivitelig bármi előfordulhatott. Főleg Madrid, Valencia, Barcelona, Sevilla dominált a spanyolországi kiadói helyek között, de ismerünk kiadványt a navarrai Peraltából, a baszkföldi San Sebastianból is. Brüsszelben, Amszterdamban, Bécsben, Milánóban, Palermóban is jelentek meg spanyol nyelvű nyomtatványok. Ebben nincs semmi meglepő, mindegyik városnak szoros kapcsolata volt a Spanyol Királysággal.

16 A burgundiai születésű Francisco Fabro Bremundan (Faivre Bremondans, 1621–1698), akit a dokumentarista újságírás előfutárának tekintenek, fizetett embereket tartott azért, hogy rendszeresen tudósításokkal lássák el.

17 *Hírlapárus*. 1600 körül készült olasz metszet. Rózsa, 1999. Nr. 225.

A kiadók, illetve nyomdatulajdonosok közül a legtöbbször Sebastian Armen-dariz, Antonio Roman, Diego Dormer, Rafael Figueró és a német származású Martin Gelabert neve szerepel a nyomtatványok impresszumában. A leghíresebb spanyol nyelvű kiadványokat is megtaláljuk a magyarországi gyűjteményekben, akár Francisco Fabro Bremundan „*Floro historico*”-járól,¹⁸ akár Antonio de Bances y López-Candamo budai komédiájáról,¹⁹ akár I. Lipót milánói kiadású életrajzáról van szó.²⁰

A megőrződött anyagból látszik, a kiadványok megjelenési formája tekintetében a könyv alakú külsőt részesítették előnyben. Hubay Ilona szerint a következő két évszázadban is ez lesz a jellemző forma.²¹ Az Ibériai-félszigeten már korán nagyon sok és különböző minőségű nyomdát találhatunk. A Spanyol Királyságban a 16. század első évtizedére 28 városban több mint 70 műhely ontotta a nyomtatványokat.²² Mire a 17. század beköszöntött, a nyomdászat már nagy múltra tekintetett vissza, tehát könnyedén megoldhatták a hírek dömpingszerű terjesztésével kapcsolatos feladatokat.

Spanyolországban a rendszeres újságkiadás 1690 után indult meg, de kezdetét 1661 óta megfigyelhetjük.²³ A *Gazeta Nueva* első száma – Mária Anna (Mariana de Austria) királyné rosszallása mellett – 1661 februárjában látott napvilágot Julian Paredes műhelyében. Havilapnak szánták, és összesen 20 számot ért meg, tizenkettőt 1661-ben, nyolcat 1662-ben. A következő években minden rendszeresség nélkül jelentek meg a *Gazeta* számai, egészen 1669-ig, míg Juan José Zaragoza-ba nem távozott. Zaragoza-ba elkíserte őt a hűséges Fabro Bremundan is, aki 1677-ig ott folytatta a lapkiadást (most már heti rendszerességgel). A külföld híreit francia, német, olasz hírlevelek alapján állították össze.

Néha a diplomáciai úton kapott információkat – a kormány beleegyezésével és a „hírgyárosok” segítségével – kiszivárogtatták. Csak ekkor olvashatott a közönség naprakész híreket. A közzétevőknek nem volt céljuk sem az értékelés, sem a kommentálás, ezért a kiadványok kissé sematikusak, de megfogalmazásuk világos és közérthető. A belső hírforgalom valamivel korlátozottabb lehetett, hiszen a fővároson, az egyetemi városokon és a tengerparti területeken kívül nemigen találunk olyan nagyvárost vagy közösséget, amely érdeklődött volna a külpolitika hírei iránt. A mezőgazdasági területeken élőket, a parasztokat ekkoriban jobban foglalkoztatta életkörülményeik folyamatos romlása.

18 Fabro Bremundan, 1686.

19 Bances Candamo, 1686.

20 *Admirables efectos*, 1696.

21 Hubay, 1940. 128.

22 Sobrino, 1998. 91–106.

23 Rodrigo de Cabrera évente publikálta a tárgyévra vonatkozó, az udvartól, illetve Rómából érkező hírleveleket. Híres volt az udvartól jövő levelek rendszeres kiadásáról Almansa y Mendoza (*Cartas de Novedades de esta Corte y avisos recibidos de obras partes*). Seville-ben jelent meg először az újsághoz hasonló heti kiadvány is (*Avisos de Italia, Flandes, Roma, Portugal*). A barcelonai Jaume Romeu volt az első Spanyolországban, aki 1641-ben hetente adott ki hírlapot úgy, hogy a párizsi *Gazette*-et katalánra fordította.

Hírpiac és a nyilvánosság szintjei

Fontos kérdés, vajon a közvélemény mekkora szerepet játszott a hírpiac alakításában, vagy pedig inkább a hivatalos propagandának volt döntő szerepe a nyilvánosságban. Egyértelmű, hogy Spanyolországban a török elleni küzdelem fejleményeivel kapcsolatban a közvélemény érdeklődése semmiben sem maradt el a környező országok lakóinak érdeklődésétől. A nyilvánosság szerepe azonban ebben a témában sokkal kevésbé volt meghatározó, mint a helyi, az országot mélyebben érintő – és a török háborúkkal párhuzamosan zajló – belpolitikai eseményekkel kapcsolatosan.

A nyilvánosságnak több szintje is volt. Mindenekelőtt a királyi udvar, ahol számos nemzet diplomatái fordultak meg. Madridban az udvar nyomdát tartott fenn és hivatalosan is közölte a híreket. A királyi privilégium tulajdonosai ebben az időben Sebastian Armendariz és Antonio Roman voltak. Armendariz halála után Juan de la Hebas folytatta a hivatalos működést. Ezzel ellentétes szint volt az „utca” (piactér, kávéház, bordély). Ebben az időben Madridot a belpolitikai eseményeket közvetlenül befolyásoló, névtelenül írott gúnyversek árasztották el. Ezeknek céltáblái a kormány, a királyi család, annak szigorú – és a köznép számára nevetséges – etikett szerint élő tagjai, a gyenge idegzetű, beteges II. (Habsburg) Károly és az egymást folyamatosan váltó kegyencek voltak. A gúnyos pamfleteket ugyanolyan intenzitással terjesztették a kisebb nyomdák tulajdonosai, mint a különböző országokból jövő hivatalos híreket, sőt talán erőteljesebben, mert biztosabb jövedelmet jelentettek számukra. A törökkel kapcsolatos érdeklődés ilyen szinten már nem nyilvánult meg, inkább a kiadványok mennyiségét és minőségét határozta meg, semmint tartalmukat.

A kiadókat a hírekhez való hozzájutásban leginkább a kormány, illetve az inkvizíció cenzúrája korlátozta. Azonban az udvar is összeállította a maga tiltólistáját, de nem könyveket, hanem témákat helyezett tilalom alá. II. Károly például nem engedélyezte, hogy a királyi birtokokról bármilyen híradás megjelenessen.²⁴

Ha a hivatalos propaganda alakítani, illetve befolyásolni akarta – márpedig akarta – a közönség véleményét, mindenképpen arra is ügyelnie kellett, mi az, ami legjobban leköti annak figyelmét. A század „vezető híre”, amire a nyilvánosság legjobban odafigyelt, a török elleni háború volt. A kereszténység közös ellenségével szemben egységes vélekedés, azaz közvélemény (nagyjából minden nyelven hasonlóan hívták már ekkor is: „*öffentliche Meinung*”, „*opinion pública*”) alakult ki, mely a Német Birodalomtól a Pireneusi-félszigetig a Török Birodalmat barbár hordának tartotta, amellyel nem paktálhatott le a keresztény Európa egyik országa sem. Ha mégis diplomáciai tárgyalásokba kezdett a Portával, azt mindenképpen indokolnia kellett a közvélemény számára. A hatalomnak ahhoz, hogy kellő befolyással formálhassa a közvéleményt, megfelelő formanyelvet és érvrendszert kellett kidolgoznia. A barokk kor ebben élen járt, és mindenekelőtt XIV. Lajos udvarára volt jellemző.²⁵ A teatralitás nemcsak a mindennapi életbe vonult be, hanem a kiad-

²⁴ Sobrino, 1998. 156–159.

²⁵ Etényi, 2003. 17.

ványokba is. Mindkét Habsburg-királyságban népszerűsítő-dicsőítő kiadványokkal és szimbolikus ábrázolásokkal zsúfolt propagandametszetekkel igyekeztek terjeszteni győzelmeik hírét, illetve a királyi család ünnepeit, gyászát, vallásos cselekedeteit örökítették meg vagy közölték újsághírként.

A hírlevelek stílusukat tekintve is bizonyítják, hogy a kiadók többféle ízlés kielégítésére törekedtek. A nyilvánosság első szintje, az elsődleges célpont mindenképpen a főnemesi családok és az udvar körül csoportosuló, olvasó elit volt. Leginkább nekik szóltak azok a tanító jellegű országismereti művek, illetve összefoglalások, melyekből az uralkodó, a császár és saját osztályuk kiválóságáról szerezhettek tudomást. A kormányzati körök az értesüléseket első kézből kapták. Számukra nem volt létkérdés az avizók olvasása.

A polgárok, a városokban lakó nemesek, a kereskedők, a „letradók” képezik azt a másik csoportot, amely számára a hírek fontosak lehettek. Nemcsak az érdeklődésükből kifolyólag, hanem a napi rutin, a célszerűség miatt is szükséges volt számukra, hogy tisztában legyenek a nemzetközi eseményekkel, amelyek – ahogy azt már megszokták – a mindennapi életüket is befolyásolták. A városban járó vidéki ember a piacon, a tavernában és a város többi közterületén szerezhette be értesüléseit. A közemberek voltak a hírterjesztés koncentrikus köreiben a harmadik kör, a közérthetőbb kiadványok mindenképpen őket célozták meg. Büszkéek voltak jólértesültségükre, ezért keresték fel a városban mindig központi helyen található teret vagy utcát, ahol hozzájuthattak a hírekhez. Ez Madridban például a ma is létező Santo Domingo tér volt ebben a korban. A falusi lakosság valószínűleg kevésbé tartotta elengedhetetlennek, hogy naprakészen ismerje a történéseket, de a köztereken, ahol ki is függesztették és árusították is ezeket a sajtótermékeket, ők is könnyen tájékozódhattak.²⁶

A hírek hitelességéről és frissességéről is kell ejtenünk néhány szót. A nyomtatványok tartalma sokszor megbízhatatlan és hiteltelen volt, a hírközlők gyakran fantomok voltak. Nevük nincs, és értesüléseiket általában egy harmadik személytől szerezték („néhányan azt állítják”; „mások hozzáteszik”; „mások állítják” = „*dicen algunos*”; „*otros añaden*”; „*otros aseguran*”).²⁷ Egy részük célja különben sem a tájékoztatás, hanem sok esetben a szenzációéhség kielégítése, akár azon az áron is, hogy a valóságot eltorzítják. (Példaként álljon itt egy, a félszigeten közkedvelt történet, amelyről még a megbízhatóságáról ismert Fabro Bremundan is megemlékezik. Az, miszerint a nagyvezír megtépdeste a szeraszkir szakállát augusztus 14-i megfutamodása miatt, tökéletes álhírnek bizonyult – ugyanakkor a hír megjelent németül és olaszul is.)

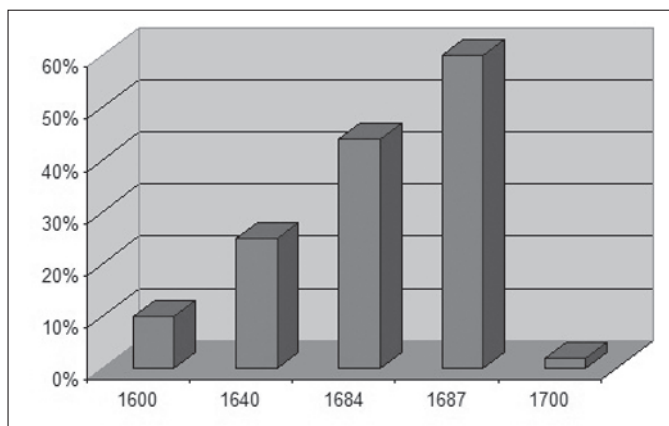
26 A kora újkori nyomtatott hír értékének és funkcionális változásainak átfogó vizsgálatát G. Etényi Nóra végezte el (Etényi, 2012. 122–143.).

27 Guiu Aguilà, 1984. 364–366. Erről az eseményről egyébként sem a többi spanyol kiadvány, sem más európai híradás nem szól.

Tudósítások a magyarországi eseményekről

A magyarországi visszafoglaló háborúk idejét és eseménytörténetét szinte teljesen átfogják a kiadványok, de a gyűjtemények elsősorban Buda visszafoglalásáról és a háború csúcspontjait jelentő csatákról szóló műveket tartalmaznak. A spanyol kutatók figyelme ritkán fordult ezek felé a dokumentumok felé, pedig a spanyolországi könyvtárakban és levéltárakban sokkal nagyobb mennyiségű anyag található, mint idehaza. Ez esetben is egy évfordulós konferenciának köszönhetjük, hogy – legalábbis a magyar eseményekkel foglalkozó kiadványok egy részéről – statisztikai felmérést közöltek. Bármilyen hihetetlenül hangzik is, a Magyarországon található anyag a kiadványok gyakoriságát és mennyiségét tekintve olyan képet mutat, mint a spanyolországi.

Montserrat Guiu Agilà a Barcelonai Nemzeti Könyvtár Bonsoms Gyűjteménye és a Barcelonai Levéltár gyűjteménye alapján készített statisztikája szerint az 1600-as évek elején még csak alkalmilag emlékeznek meg a magyarországi eseményekről, az 1640-es években is a spanyol belpolitika dominál. 1683 után már vezető hírek számítanak a törökellenes harcok, mindenekelőtt Bécs ostroma és felmentésének ténye miatt. Ekkor még Sobieskit és Lotharingiai Károlyt együtt emlegetik. A Szent Liga újbóli létrehívása miatt még jobban a török háborúk felé fordul a figyelem. 1684 után, amikor megindul Magyarország visszafoglalása, és hivatalosan is nemzetközi hadsereg szerveződik, erősen szaporodnak a témával foglalkozó különféle kiadványok, s gyakoriságukat tekintve közvetlenül a XIV. Lajossal és Girona város ostromával kapcsolatos hírek után következnek. Azt követően, hogy a kasztíliai, katalán és egyéb, a spanyol koronához tartozó területekről megindult az önkéntesek áramlása a budai táborba, már a hírek 44 százaléka a harcokról szól, 1686–1687-ben ez 60 százaléknál is több (4. ábra).²⁸

4. ábra. A törökellenes harcokról szóló hírek aránya

28 Guiu Aguilà, 1984.

Tudjuk, hogy az összes kortárs író – akár német, akár olasz, akár spanyol – régi történeti sztereotípiákat ismételgetett. A magyarok megítélése is sematikus volt, hiszen nem ismerték a mindennapi élethelyzeteket. A magyarok szkitáktól való származtatása, Thököly Imre törökbarátsága miatt az egész magyarság elítélése, a kereszténység ellenségeként való bemutatása, Buda és Pest városának német neveiből származó téves etimológia hangoztatása csaknem minden híradás bevezetőjében előfordul. A spanyol hírlevelek azonban csak röviden és nagyon ritkán ismétlik meg ezeket, hiszen jobban koncentrálnak a napi hírekre, főleg azokra, amelyekben a spanyol korona országaiból jött katonák tetteit említik. Bizonyos dokumentumokban azonban néhány szó erejéig tetten tudjuk érní a tényeket is. Sőt egy levélben, melyet Spanyolország bécsi követe, Carlo di Borgomanero (Carlo d'Este) írt Milánó kormányzójának, Fuensilada grófnak, a hivatalos történetírás kronológiájával ellentétes, hírértékű adatot is találhatunk. A levélben a követ percre pontosan határozza meg azt az órát, amelyben rohammal bevették Buda várát. Csakhogy a levél dátuma alapján ez a nap szeptember 3. a történetírásban világ-szerte elterjedt szeptember 2. helyett.²⁹

1686 után, a visszafoglalt Buda sorsáról már nincs számottevő híradásunk. A Spanyol Királyságnak 1700 után – saját szempontjából – sokkal lényegesebb problémával kellett szembenéznie. Az ország közvéleményének figyelmét ettől kezdve az örökösödés, a francia Bourbonok trónutódlásának kérdése, illetve az évekig tartó háború kötötte le. A visszafoglalt Budán „átlép” a történelem. A romokon és hamun egyelőre nem fakad semmi, az új parancsnok valójában halott várost irányít. A háború még nem ért véget, csaknem hat év van hátra a békéig. A katonák egy része azonban 1699 után sem megy vissza eredeti származási helyére. A Magyar Királyságban találnak új hazát, új egzisztenciát, többen új nevet is maguknak.³⁰

Tudjuk, hogy még számos feldolgozatlan magyar vonatkozású anyag van spanyolországi, portugál és olasz gyűjteményekben, amelyeket eddig nem állt módunkban kiaknázni. Ennek nagy része az újságírás előtti korszakban született hírközlés és hírterjesztés klasszikus nyomdai terméke, mely Magyarországgal kapcsolatban – és nem kizárólag a török háborúk tekintetében és idejéről – hírértékkel bír. Következő feladatunk ezek feltárása, értelmezése és közlése lehetne, ami egyszerre gazdagíthatná a hungarikák, Magyarország kora újkori nemzetközi megítélésének és az információáramlás történetének kutatását is.

29 „...ayer a las quatro de la tarde...” (tegnap, délután négy órakor) és a levél keltezése: „Viena 4. de Setiembre 1686” (Bécs, 1686. szeptember 4.).

30 Fallenbüchl Zoltán hatalmas munkája, amelyben számba vette a Bánátba, Bácskába, Tolnába települő férfiakat és asszonyokat, több mint száz családnevet tartalmaz. (Fallenbüchl, 1979a–b.)

Forrás- és irodalomjegyzék

1. Szakirodalom

Admirables efectos

1696 *Admirables efectos de la providencia sucedidos en la vida e imperio de Leopoldo primero invictissimo emperador de Romanos: reduzelos a anales Historicos la verdad*. T. 1–3. Milan, 1696.

Apponyi 1903

1903 Apponyi, Alexander: *Hungarica. Ungarn betreffende im Auslande gedruckte Bücher und Flugschriften*. Bd. 2. XVII. und XVIII. Jahrhundert bis 1720. München, 1903.

1927 Apponyi, Alexander: *Hungarica. Ungarn betreffende im Auslande gedruckte Bücher und Flugschriften*. Bd. 4. Neue Sammlung II. XVII. und XVIII. Jahrhundert. München, 1927.

Armendáriz

1686 Armendáriz, Sebastián de: *Diario del asedio y expugnacion de la ciudad de Buda, metropoli del Reyno de Hungria*. Madrid, 1686.

Baena Sánchez, et al.

2008 Baena Sánchez, Francisco–Peñalver, Eduardo–Gascón, Zoraida Jiménez et al.: *Relaciones de sucesos en la biblioteca de la Universidad de Sevilla*. Sevilla, 2008.

Ballagi

1925 Ballagi Aladár: *Buda és Pest a világirodalomban 1473–1711*. 2. köt. [Kézirat] Bp., 1925.

Bances Candamo

1686 Bances Candamo, Francisco Antonio: *La comedia de la restauración de Buda. Fiesta real, qve se representò a svs Magestades, en la celebridad del augusto nombre del señor emperador, Leopoldo Primero, el dia quinze de noviembre de este presente año de 1686. en el real palacio del Buen-Retiro*. Madrid, 1686.

Barreda

2005 Barreda, Paz Lloret Gómez: *Ser noble en València del segle XII. El llinatge dels Vilaragut*. Valencia, 2005. (Arxius i Documents, 37.)

Etényi

2003 G. Etényi Nóra: *Hadszintér és nyilvánosság. A magyarországi török háború hírei a 17. századi német újságokban*. Bp., 2003.

2004 G. Etényi Nóra: Nyomtatott hírek a 17. században. Információk Magyarországról korabeli német újsághírekben. In: *Információáramlás a kora újkorban*. Szerk.: Z. Karvalics László, Kiss Károly. Bp., 2004. 47–56.

2012 G. Etényi Nóra: A nyomtatott információ értéke és funkcióváltozásai a kora újkorban. In: *Aetas*, 27. (2012) 4. sz. 122–143.

Fabro Bremundans

1686 Fabro Bremundans, Francisco: *Floro historico de la guerra sagrada contra turcos*. Madrid, 1686.

Fallenbüchl

1979a Fallenbüchl, Zoltán: Espagnols en Hongrie au XVIIIe siècle. 1. In: *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos*, 82. (1979) 1. sz. (enero–marzo) 85–147.

1979b Fallenbüchl, Zoltán: Espagnols en Hongrie au XVIIIe siècle. 2. In: *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos*, 82. (1979) 2. sz. (abril–junio) 201–223.

Fülöp

1981 Fülöp Géza: *Bevezetés az egyetemes sajtótörténetbe*. Bp., 1981.

Guiu Agilà

1984 Guiu Agilà, Montserrat: La defensa d'Àustria i les guerres d'Hongria a la publicistica catalana. In: *Pedralbes. Revista de Historia Moderna*, 4. (1984) 363–374.

Hanny

1999 Hanny Erzsébet: *Buda 1686. évi visszavívásának egykorú irodalma a Budapesti Történeti Múzeum Könyvtárának gyűjteményében*. Bp., 1999. (Monumenta Historica Budapestiensia, 9.)

2002 Hanny Erzsébet: „Academia Poetica.” Buda visszavívása a spanyol köztudatban. In: *Írott és tárgy emlékeink kutatója. Emlékkönyv Bánkúti Imre 75. születésnapjára*. Szerk.: Mécsáros Kálmán. Bp., 2002. 125–136.

2005 Hanny Erzsébet: VII-14. Fray Gonzalo Arredondo y Alvarado episztola-gyűjteménye. In: *Habsburg Mária, Mohács özvegye. A királyné és udvara 1521–1531*. Bp., 2005. 247–248.

2012 Hanny Erzsébet: A budai zsidók levele. In: *Tiszteletkör. Történeti tanulmányok Draskóczy István egyetemi tanár 60. születésnapjára*. Szerk.: Mikó Gábor, Péterfi Bence, Vadas András. Bp., 2012. 607–616.

2013 Hanny, Erzsébet: Las noticias de la guerra contra los turcos en Hungría y en Buda en las relaciones españolas del siglo XVII. In: *Géneros editoriales y relaciones de sucesos en la Edad Moderna*. Dir.: Cátedra, Pedro M. Salamanca, 2013. 211–229. (Publicaciones del SEMYR. Actas, 7.)

Hubay

1940 Hubay Ilona: Az „Aviso 1609.” In: *Magyar Könyvszemle*, 64. (1940) 2. sz. 127–133.

1948 Hubay Ilona: *Magyar és magyar vonatkozású rölapok, újságlapok, röiratok az Országos Széchényi Könyvtárban 1480–1718*. Bp., 1948.

Karl

1937 Karl K. Lajos: Buda visszafoglalása a valenciai költők akadémiáján. In: *Katholikus Szemle*, 51. (1937) 12. sz. 726–732.

Kelényi

1935 *Buda és Pest 1686. évi visszafoglalásának egykorú irodalma. 1683–1718*. Összeáll.: Kelényi B. Ottó. Bp., 1935. (A Fővárosi Nyilvános Könyvtár Budapesti Gyűjteményének bibliográfiai munkálatai, 3.)

Kohn

1887 Kohn Sámuel: A visszafoglalt Budavár zsidó lakosságának állítólagos emlékirata 1686-ból. In: *Századok*, 21. (1887) 10. sz. 827–835.

Köpeczi

1995 Köpeczi Béla: Az Apponyi-gyűjtemény történeti forrásértéke. In: *Magyarország és Európa az Apponyi-gyűjtemény tükrében*. Szerk.: W. Salgó Ágnes. Bp., 1995. 11–16.

Majláth

1886 Majláth Béla: *Budapest történetének irodalma (1493–1700)*. Bp., 1886.

Mas

1991 Mas i Usó, Pasqual: *Justas, Academias y Convocatorias literarias en la Valencia Barroca (1591–1705). Teoría, práctica de una convención*. Tesis doctoral. Valencia, 1991.

Nocí

2004 Nocí, Javier Díaz: El Mediterraneo en guerra: relaciones y gacetas españolas sobre la guerra contra los turcos en la década de 1680. In: *Estudios de SIERs*, 3. (2003) 2–10.

Prieto

2000 Prieto, Miryam Sánchez: *Historia de la prensa en España*. Szeged, 2000.

Rákóczi

2001 Rákóczi István: Történeti bevezető. Portugál források Budavár visszavételéről. In: *Palimpszeszt*, 15. (2001) http://magyar-irodalom.elte.hu/palimpszeszt/15_szam/03.htm (A leltöltés ideje: 2013. november 12.)

2011a Rákóczi István: Információs láncok, hírhálózatok és a földrajzi ismeretek csatornái a töröktől felszabadított Magyarországról Portugáliában a XVII. és XVIII. század fordulóján. In: *Per multos annos. Faluba Kálmán tanár úr 70. születésnapjára*. Szerk.: Déri Balázs, Menczel Gabriella, Szíjj Ildikó. Bp., 2011. 196–207.

2011b Rákóczi, István: Folhas volantes sobre a primeira etapa da guerra do Turco na Hungria (1683–1686): O caso português seiscentista do „palimpsesto da informação”. In: *Por s’entender bem a letra: Homenagem a Stephen Reckert*. Ed.: Calderón, Manuel–Camoës, José Sousa, José Pedro. Lisboa, 2011. 273–284.

Rózsa

1963 Rózsa György: *Budapest régi látképei (1493–1800)*. Bp., 1963. (Monumenta Historica Budapestinensia, 2.)

1999 Rózsa György: *Budapest régi látképei = Alte Ansichten von Budapest, 1493–1800*. 2. átdolg. kiad. Bp., 1999.

Salgó

1995 W. Salgó Ágnes: Az Apponyi-gyűjtemény még publikálatlan tételei. In: *Magyarország és Európa az Apponyi-gyűjtemény tükrében*. Szerk.: W. Salgó Ágnes. Bp., 1995. 37–46.

Thieme–Becker

1931 *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart*. Hrsg.: Thieme, Ulrich–Becker, Felix. Bd. 25. Moehring–Olivé. Leipzig, 1931.

1942 *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart*. Hrsg.: Thieme, Ulrich–Becker, Felix–Vollmer, Hans. Bd. 35. Waage–Wilhelmson. Leipzig, 1942.

Várkonyi

1999 R. Várkonyi Ágnes: A tájékoztatás hatalma. In: *Információáramlás a magyar és török végvári rendszerben*. Szerk.: Petercsák Tivadar–Berecz Mátyás. Eger, 1999. (Studia Agrensia, 20.) 9–31.

ERZSÉBET HANNY

TURKISH WARS, SPANISH NEWS

THE ROUTES AND READERS OF THE NEWS IN SPAIN DURING THE 17TH CENTURY

One of the most important news in Europe in the second half of the 17th century were about the reconquest of Hungary from the Turks. Most news originated from German and French sources, while other pieces of information were vehiculated by Italian, Spanish and Portuguese travellers and students, as well. This article is based on a corpus of printed sources written in Spanish, and aims at giving a brief sketch of the origin, the content and the distribution routes of these news, and also to present their audience.